

הַלְכוּת הַתְּפִילִין סִימָן לַב

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק יא]

דְּקָתַב הַעֲלִיָּין מְכַשֵּׁל קָתַב הַתְּחַתּוֹן⁽¹⁵⁾.

15) ולענין מריחת חומר שקוף בלתי נראה לעין על גבי האותיות כדי שישתמרו מטשטוש ומחיקה, ראה מה שכתבנו להלן ס"ק קכח הע' 166. ולענין השחרת אותיות, ראה מה שכתבנו שם הע' 170.

[ביה"ל ד"ה כוחק]

אָפְלוּ זָנַק זָקַב שְׁלֵא בְּקִדְשֵׁת הַשֵּׁם אָסוּר לְמַחְקָא⁽¹⁶⁾.

16) דיינו, שהפמ"ג מפרש שעצם הורדת הוזהב שעשוי בצורת השם זודי מחיקתו, ומוזה הוכיח שלא כהש"ך. אולם בשו"ת מהר"ם שיק (י"ד סי' רסט) מפרש, שעל ידי הורדת הוזהב יסור קצת מעובי הדיו של האות עצמה, ולפי זה מיושבת תמיחת הפמ"ג.

[משנב ס"ק יב]

יֵשׁ מְכַשְׁרִין⁽¹⁷⁾ יֵישׁ פּוֹסְלִין ; וְהַסְּפִימוּ הַתְּחַתּוֹנִים לְהַתְּמִירָא⁽¹⁸⁾.

17) כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תריא, הובאו דבריו בב"י) שמועיל הדבר מדין 'כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ודינו כאילו נגדר.

18) ואם נמצא כן בשעת הקריאה, כתב לקמן (סי' קמג ס"ק כה) שאם אפשר למצוא מי שיגררו בקל, יש לעשות כן, אולם אם אין שם מי שיועד לגרור הכתב בקל ובלי הפסד, יש טורח הציבור לחזור אחר מי שיועד לעשות כן בספר תורה, או שאירע כן בשבת, מותר לקרוא בו.

[משנב ס"ק טו]

הִנְנוּ עֹקֵץ שְׁמַאל שֶׁל יוֹדֵד⁽¹⁹⁾.

19) והיא שיטת רבינו תם בתוס' במנחות (כט, א ד"ה קצו), שצריך לעשות ליו"ד עוקץ למטה, ולהלן במשנת סופרים (אות יו"ד ביה"ל ד"ה גס) כתב, שיש אומרים שהוא תג קטן מלמעלה על פניה, עיין שם.

[ביה"ל ד"ה צריך]

דַּעַת הַרְמִ"ע לְפִסְלוֹ⁽²⁰⁾ וְכוּ, דְּתַקּוֹן מִהֲנִי אָפְלוּ לְדִינָה⁽²¹⁾.

20) וכמו שביאר במשנ"ב לקמן (סי' לו' ס"ק יג) בשם הרמ"ע, שמדובר שנדבקו התנין באופן שנראים כתמונת עי"ן או שי"ן, וביאר היד אפרים שם, שפסולה משום שנראית על ידי כך כאות אחרת.

21) אמנם, אם השתנתה צורת האות על ידי דיבוק התנין, כגון בתיבת 'מזוזות' שנדבקו שתי הזייגין בתנין שעל ראשיהן, ועל ידי זה נראה כאות ח"ת, כתב הדעת קדושים (סי"ז) שהאותיות פסולות, ובאופן זה לא מועיל תיקון, משום שהוא 'שלא כסדרן' (וראה מקדש מעט שם ס"ק צ וגדולי הקדש ס"ק כח).

[משנב ס"ק יז]

דְּאִין דְּרָךְ כְּתִיבָה בְּשִׁמְאָל⁽²²⁾ וְכוּ, נִרְאָה דְּכָשֵׁר אָפְלוּ בְּשִׁמְאָל⁽²³⁾, דּוּמְיָא דְּמְכַשְׁרִין בְּאַנְשֵׁים הַפְּסוּלִין לְזָה לְקָטוֹן בְּסִימָן לַט⁽²⁴⁾.

22) וכמבואר בגמרא (מנחות לו', א) שכתובה בימין, מדכתיב 'זכתבתם', ופירש רש"י (ד"ה מה) שרוב בני אדם כותבים בימין. וכתב בספר התרומה (סי' רזח), שממה שאמרו בגמרא (שבת קג, א) שהכתוב בשמאלו פטור לפי שאין דרך כתיבה בכך, מבואר שכתובה בשמאל פסולה אפילו בדיעבד.

23) וטעם הדבר, משום שאין זו כתיבה אלא הכשר האותיות בלבד, וכעין זה כתב לקמן (סי' תקמה ס"ק ב) לענין כתיבה בחול המועד,

שמותר להפריד האותיות בחול המועד, והיינו משום שאין זו כתיבה.

24) ושם בביה"ל (סי' ב ד"ה בכל) כתב, שלא דוקא להפריד האותיות, אלא הוא הדין אם היה הפסק גדול בין האותיות עד שנראית התיבה כשתיים, והמשיך את האות לפניה כדי שתהיה נראית כתיבה אחת, שכיון שלא חסר בצורת האות, אין הדבר נחשב כתיבה, ולפיכך כשר בדיעבד כשנעשה על ידי פסולים.

[משנב ס"ק יח]

אָפְלוּ קָתַב בְּשִׁמְאָלוּ כְּשֵׁר⁽²⁵⁾ וְכוּ, שְׁנַכּוֹן לְכַתְּחָלָה שְׁלֵא לְקַבְּלוּ לְסוֹפְרָא⁽²⁶⁾, וְכַדְיַעְבַּד אֵין לְאָסְרָא⁽²⁷⁾.

25) וכמו שכתב המג"א (ס"ק ד), וכתבו הפמ"ג ורעק"א (שם) שמקורו מהגמרא בשבת (קג, א) שהשולט בשתי ידיו וכתב בשמאל חייב, ומוכח שדרך כתיבה הוא, והוא הדין שכשר לענין סת"ם.

26) משום שלענין הנחת תפילין נחלקו הראשונים באיזו יד עליו להניח תפילין, והובאו דעותיהם בשו"ע לעיל (סי' כז ס"ו), ובגמרא במנחות (לו', א) דרשו 'זקשרתם וכתבתם', מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, וכתב הלבוש שכך גם דורשים להיפך מה קשירה בימין אף כתיבה בימין, ואם כן לכתחילה אין לקבלו לסופר כדי שלא להיכנס למחלוקת באיזו יד עליו לכתוב.

27) ואיטר שהרגיל את עצמו לעשות את מעשיו הקבועים ולכתוב בימין, ורק כמה מעשים עושה בשמאל, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' ד) שאף הפמ"ג יודה שכשר הוא לכתוב סת"ם [בידו הימנית].

[משנב ס"ק יט]

דְּאִין דְּרָךְ כְּתִיבָה בְּפָה לְכָלִי עֲלֵמָא⁽²⁸⁾.

28) וכן מי שטבעו לכתוב באופן משונה, או שהרגיל את עצמו לכך, כגון שמחזיק את הקולמוס בגב האצבעות וכדו', כתב בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' כה) שפסול לכתוב סת"ם. אכן לענין סופר שמחזיק את הקולמוס באצבעות שאין הדרך להחזיק בהם [כגון באגודל ואמה], דעת הגרי"ש אלישיב (שבט הקהתי ח"א סי' כד) שאין בכך חיסרון. ולכתוב עם כפפות על הידים, כתב בפתחי תשובה (י"ד סי' רעא ס"ק יט) שאין זה דרך כבוד לספר תורה.

[ביה"ל ד"ה אין צריך]

לא שֵׁרְטֵט אָפְלוּ בְּשִׁטָּה עֲלִינָה לְדַעַת הַמְּחַבֵּר, או מְכַל צַד לְדַעַת הַרְמִ"א⁽²⁹⁾.

29) ביאר דבריו, שנחלקו הראשונים במקור הדין שספר תורה צריך שירטוט, דעת הרמב"ם (פ"ז מהל' ספר תורה ה"ד) שהוא מהלכה למשה מסיני, כמוזוה, ודעת רבינו תם (בתוס' בגיטין ו, ב ד"ה אמר) שאין ספר תורה צריך שירטוט אלא מדינת דר' יצחק (גיטין שם), שאסור לכתוב דברי תורה בלא שירטוט, וצריך לשרטט שיטה אחת למעלה או מארבעה צדדים. ובמסכת סופרים (פ"א ה"א) שנינו, שיריעה שאינה משרטטת פסולה. ומבואר, שלפי רבינו תם שהפסול בספר תורה הוא משום הדין של ר' יצחק, הוא הדין לענין תפילין שנכתבו בלא שירטוט למעלה או מן הצדדים, שאף על פי שלא נאמרה בהן הלכה למשה מסיני, מ"מ פסולות הן מהדין של ר' יצחק, אבל לפי מה שאנו פוסקים ביו"ד (סי' רעא ס"ה) כשיטת הרמב"ם, שספר תורה צריך שירטוט מהלכה למשה מסיני, והוה הטעם שיריעה בלא שירטוט פסולה, אם כן בתפילין שלא נאמרה בהן הלכה למשה מסיני, ואינן צריכות שירטוט אלא מהדין של ר' יצחק, אין ראייה מהמסכת סופרים שהן פסולות בלא שירטוט.

הלכות תפלין סימן לב

מב באר הגולה

על אות מאזכרות אין לו תקנה, לפי שאסור להעביר הזבח משום דהוי *קמחוק את השם: ד *צריך שלא תדבק שום אות (ו) (ז) [1] (יב) בתקרתה, אלא (יג) *כל אות תהיה מקפת גויל: הגה ויכתב (יד) כתיבה תמה, שלא יחסר אפלו (טו) קוצו של יו"ד, ויהא מתניג (טז) כהקלתו (טז א"ח). ולכתחלה יכתב כתיבה גסה קצת, שלא יהיו נמחקים מהרה, וכן מצוה לנפוחו מכוון ומבפנים (דברי מרדכי): ה *צריך (יז) שיכתב בימינו אפלו אם הוא שולט בשתי ידיו. ויאות כתב (יח) בשמאל (ט) פסולים, אם אפשר למצוא אחרים כתובים ביומין. ואתר"ד, שמאל ידוה (יט) הוי (ט) ימין: ו *אין (צריך) לשרטט כ"י אם (כ) שיטה (י) עליונה. ויאות אינו יודע לישר השיטה בלא שרטוט

שערי השוקה

[1] בתקרתה. עכ"ט. ונזקא דנפק בסופו, אכל בראשו או באמצעיתו מזה הדר"ף דפסול אף בכ"ה"ג, עין בכ"ה"ג, ומ"ש רק התק אתה דבוקה בתקרת ר"ל שמתק של תבה אחת נוגע עם התק שבתבה שאצלה ונדבק זה בזה, בזה מלשיר המאירי הואיל ונכר שאינו דבוק ע"י עצמה, כן מבאר בכ"ה"ג. ועין בסמ"ק לו ביד אפרים מ"ש שם בתנין שקאות אחת נוגעים זה בזה שפסול, ושם השעם משום דהוי שני באות דמחזי כמות אחת, משא"כ כאן, ונראה דאף בתבה אחת שנוגעים בתנין מאות לאות ליקא הך טעמא ודניו כמ"כ ללמאירי דקשר, ומ"ש בשם המ"ח, וראה דגם המאירי מודה דנראה יש לגרר הדבוק, רק כמש"ל דלא נפסל מ"ש למזון קודם שצבר משום

מ"א, וה"ה פ"צא בזה דלא דרך כתיבה הוא, אפלו ליקא אחרים אין לכתוב על תפלין שנתקבה בכ"ה"ג, ע"ת ע"ש: (י) עליונה. משום דאסור לכתב

באור הלכה

לא קאי קלל על חברי הנמוכירייהו שנתקבה זבת על הדין, דבזה לא ש"ף ענין מנמר פ"ין דכתב דלמשה קנים, אלא הריב"ש קאי על עקר הדין אם כתב בכותב או בעצמוניו עצמו ונדרן וכתבן בדין, דבזה ש"ף ענין מנמר, ונראה בזה. ועין בכ"ה"ג דמ"ח סימן רעו שהסכים לדברי האלהי רבה וכן הבג"ינה ג"ס: * כמות את השם. אכל מוחק מש"ל לא הוי, דנשאר כתב התחתון, ומשמע מכאן אפלו נרק זהב שלא שקדשת השם אסור למחוק⁽¹⁾, דלא כמה שכתב הש"ך ביונה ד"עה בסימן רעו כסע"ף קטן יב, פמ"ג: * צריך שלא תדבק שום אות בתקרתה. ואם התק אחד דבוקה בתקרתה, בזה יש נשקא מנה: דאם התנין של האות גופא נדבק אחד בחברו, דעת הרמ"ע לפסל⁽²⁾ (והובא דבריו לקמן במ"א נ"א [7]), אף אם גופי האותיות נפרות כל אחד בפני עצמו, רק התק של אות אחד נוגע במה שקבאות שאצלה או מתבה לתבה, המאירי מקל בזה, וסמ"ק אברהם והפרי חדש בא"ע סימן קכה סע"ף קטן יא מחמירין ג"ס בזה, אף האלהי רבה בסימן זה כתב דיש להחמיר בזה רק בדאפשר, והובא דבריו בפרי"מ ג"ס באש"ל אברהם ומה דמדריך שערי השוקה משמע כסע"ף קטן ה [7] שיש להחמיר אף להמאירי דרביבך אם לא התקנו, עניתי בקרי דשם ומשמע להראי לדעת המאירי יש להכשיר אף בלא גזירה בדיעבד [7]. ומכל מקום לכתחלה בנדאי יש להחמיר ולגרו, דעת הרמ"ב שכתבא להגן אברהם כסע"ף קטן ג דתקון מהגי אפלו לדיעה⁽³⁾. ואפלו תנין שנוגעים אחד לחברו באות גופא נראה דמחמיר תתון, ואפלו בתפלין ומזוזות, ולא מקרי שלא כסדרן, כיון דתנין שלא נשתנה צורת אות מקדם על"די זה, וכן כתב בספר קסתי הסופר: * כל אות תהיה מקפת גויל. גויל דנקט לאו דנקא, דאין כותבין עליו תפלין, וכדלקמן בסע"ף ז, רק דנקט לשנא דש"ף אצל ספר"תורה ולא דנקא, ע"ת: * אין צריך לשרטט כי אם שיטה עליונה. ובדיעבד אם לא שרטט אפלו שיטה עליונה לדעת המחבר, או מכל צד לדעת הרמ"א⁽⁴⁾, תלי בין שיטת רבנו תם ושאר פוסקים, דלכבנו תם שכתב דספר"תורה אין צריכה שרטוט רק בשיטה עליונה לדעת המחבר או מכל צד לדעת הרמ"א, ובדיעבד נפסל בזה, ומכרז לומר כן ממסכת סופרים ח"ר"ע שאינה מסוגלת פסולה, אם"כ הוא הדין בתפלין, דחד דינא אית להו לשיטתו; אכל לפי מה דפסקין ביונה ד"עה סימן רעא סע"ף ה דספר"תורה צריכה להיות שרטוט בקלה כמו מזוזת, אם"כ אין לנו ראייה לפסל התפלין דרביבך אף אם לא שרטט קלל, כן איתא בבאור הג"א בקצרה. ובדבריו נראה שלא כתב המחבר לפסל דרביבך כמו שכתב להראי ביונה ד"עה בספר"תורה ומזוזת:

באר היטב

(1) בתקרתה. אם האות גדול ונדבק בסופו באופן שאם נגדר מה שדבק מ"מ ישאר צורת האות כשר, הדין"ך בית א תרז כב, ומ"א כתב דיש להחמיר. ואם אינו זכרון בעצמו רק התק א' דבוקה בתקרתה כשר, הרב המאירי. ופרי חדש בא"ע סי' קכה ס"ק יא כתב דלא נחזיא ואף דבוקה על"די מג יש לגרר הדבק ע"ש. גם הרמ"ב"ח מחמיר עין במ"א, ועין לקמן סע"ף כה מש"ש: (ח) פסולים. הינו בשולט ביומין לבד, אכל שולט בשתי ידיו אם כתב בשמאל כשר, מ"א: (ט) ימין. ואם כתב ביומין פסול. כתב הרמ"ע סי' לח שאחר כתב בפיו ופסלו אפלו א"א למצא אחרים, ו"ה"ה פ"צא בזה דלא דרך כתיבה הוא, אפלו ליקא אחרים אין לכתוב על תפלין שנתקבה בכ"ה"ג, ע"ת ע"ש: (י) עליונה. משום דאסור לכתב

משנה ברורה

הזקב. ואף על"גב דכל זמן שאין מעביר פסול, דכתב העליון מבטל כתב התחתון⁽¹⁾, (ט) לא מקרי על"די ההעברה כתיבה שלא כסדרן כיון שאין כותב פי אם מעביר, ונשאר כתב התחתון ממילא: ד (יב) בתקרתה. ואם האות גדול ונדבק בסופו באופן שאם נגדר מה שדבק מקל מקום ישאר צורת אות, יש מכשירין⁽²⁾ ויש פוסלין; והקסימו (י) האחרונים להתמיר⁽³⁾, על"פ צריך לגרר מקום הדבק, ואף (יא) בתפלין ומזוזות מהני תקון, כיון דלא נשתנה צורת האות מקדם: (יג) כל אות. ואפלו האות האחרון מהשיטה צריכה להיות מקפת גויל מארבע רוחותיה, ועלכונא הוא אפלו בדיעבד, וכדלקמן בסוף סע"ף טז; ואפלו אם יחסר הקפת גויל לתקוף של היד גם כן פסול הוא, וכדאיתא במנחות דף כט. וכל פ"טי דין הנה עין לקמן בסע"ף יז ובסימן לו: (יד) כתיבה תמה. דהינו (יג) שלא יכתב ביה"ד כפ"ין כפ"ין ביה"ד, ויני"ן ויני"ן ויני"ן ויני"ן, וכל פ"צא בזה: (טו) קוצו של יוד. הינו (יג) עקץ שמאל של יוד⁽⁴⁾, וכל"שפן אם חסר רגל ימין דפסול. ותמונת היוד עין לקמן בדיני צורת האותיות בסימן לו ומה שכתבנו בשם הפרי"מ ג"ס: (טז) כהקלתו. באותיות שטע"גז ג"ץ. וזה הוא רק לכתחלה, דרביבך כשר לרב הפוסקים אם לא תני, וכדלקמן בסימן לו סע"ף ג, עין שם שכתבא שם כל פ"טי דיני המיוג: ה (יז) שיכתב בימינו. דאין דרך כתיבה בשמאל⁽⁵⁾, והוא הדין לעשות איתה תקון בשמאל בענין הכתיבה דפסול, אכל להפריד נגיעות שבאותיות נראה דקשר אפלו בשמאל⁽⁶⁾, דומיא דמכשירינין באנשים פסולין וזה לקמן בסימן לט⁽⁷⁾ על"כל פנים דרביבך, עין שם: (יח) בשמאל. הינו בשולט ביומין לבד, אכל אם (יט) שולט בשתי ידיו, אפלו כתב בשמאלו כשר⁽⁸⁾. ואפלו אם שולט בימינו לבד, אם אי אפשר למצא אחרים (טו) נידחם אף לא דרך עליהם. וסופר שכותב ביומין וכל מלאכתו בשמאל או להפך, כתב הפרי"מ ג"ס שכתב לכתחלה שלא לקבלו לסופר⁽⁹⁾, ובדיעבד אין לאסר⁽¹⁰⁾, עין שם השעם: (יט) הוי ימין. על"פן אם כתב בימינו פסול

כמו בשמאל דעלמא וכנ"ל, אם אפשר למצא אחרים. וכתב הרמ"ע: מעשה היה במצרים שתפס אחד הקלמוס בשפתיו וכתב בו, ופסלו, דאין דרך כתיבה פשה לכלי עלמא⁽¹¹⁾, וכתב המגן אברהם דפסול אפלו אם אי אפשר למצא אחרים. ועין בספר משנת אברהם בשם הגט מקשר ועוד פוסקים דמשוין זה או הכותב ברגלו להכותב ביד שמאל: ו (כ) שיטה עליונה. משום דתפלין אין עליה הלכה למשה מסיני לשרטט כמו מזוזת, רק (כו) משום דאסור לכתב ג' תבות מפסוק בלי שרטוט, על"פן שמשרטט שיטה עליונה די, כי סתם בני אדם יודעים לאמן נדם לכתב כל השיטות ושרות אחר שכתבו שיטה עליונה. וקאמר "אין צריך". משום דאם רצה לשרטט כל השיטין פרי

שער הציון

(ט) עלתמיר ופרי"מ ג"ס: (י) מגן אברהם: (יא) פרי"מ ג"ס: (יב) ביה"ד: (יג) אלהי רבה ופרי"מ ג"ס: (יד) מגן אברהם ובאור הג"א: (טו) אלהי רבה ופרי"מ ג"ס: (טז) ביה"ד: (טז) ביה"ד: (טז) ביה"ד:

הַלְבוּת תְּפִלִּין סִימָן לַב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כא]

לְכַתְּחֵלְהָ, מִשּׁוּם "זֶה אֵלֶי וְאֶנְהוּ" (30).

30) ואף על פי שאינן נראות מבחוץ, מ"מ צריך ליפותן משום "זה אלי ואנהו", וכמו שכתב הדרכי משה (אות א, וברמ"א ס"ד וראה ביאור הגר"א שם).

[משנ"ב ס"ק כב]

וְאֶפְלוּ בֵּין הַשִּׁיטִין אֲסוּר לְשַׁרְטֹט בִּיָּדָא. וְכָל זֶה לְכַתְּחֵלְהָ, אֶבֶל דְּבִיעֵבַד אֵין לְהַחְמִיר⁽³²⁾ וכו', מִתְּחַמֵּת נְגִיעַת אוֹת בְּאוֹת עַל־יְדֵי הַשִּׁרְטוּט הַשְּׂחָר; אִם לֹא דְכַתְּבַת מִתְּחַת הַשִּׁרְטוּט⁽³³⁾.

31) וכן לרשום בו סימני חותם וזיהוי לשמירה מגניבה, או לשם אישור על כשרותם וההגהה שעברו וכדו', כתב במקדש מעט (י"ד) סי' רעד ס"ק מט) שאסור. ובשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ב סי' קמ) ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ט סי' ו) כתבו שאין לעשות כן אף מצידו האחר של הקלף.

32) שלכתחילה צריך שלא יהיה צבע מיותר בפרשיות, וכמו שכתב הפמ"ג (א"א ס"ק ה) בשם הלבוש, אבל בדיעבד אין פוסלים. ובשו"ת אגרות משה (שם) כתב שאף לחקוק בקלף בלא דיו אסור, ואף אם אין בחקיקה צורת אותיות אלא רק קוים בעלמא.

33) ולענין הרחקת הכתב מהשרטוט, כתב בשו"ת הב"ח החדשות (סי' פז) שאין מוקדקים שיהיו האותיות ממש במקום השרטוט. ובשו"ת רעק"א (מהדו"ק סי' ג) כתב לגבי מוזה וספר תורה [שהשרטוט בהם לעכובא, ולא כמו בתפילין] שאם הרחיקן הרבה מהשרטוט פסולות, והביאו הפתחי תשובה (י"ד סי' רפח ס"ק ה). והדעת קדושים (י"ד סי' רעא סוף ס"ק ז) כתב שאם הרחיקן כשיעור קש פסול, אך אם הרחיקן כשיעור שערה או שתיים אינו פסול.

והוסיף הדעת קדושים, שאם הרחיק הסופר את הכתב מהשרטוט, יכול הוא לעבות את ראשי האותיות כדי לקרבן אל השרטוט, והיינו גם אם שרטוט לאחר כתיבה אינו מועיל. אכן המקדש מעט (שם ס"ק לה) הניח דבריו אלו בצ"ע.

[ביה"ל ד"ה ויש אומרים]

וְדַע דְּשַׁרְטוּט שֶׁל תְּפִלִּין לְכָל עֲלָמָא אֵין צָרִיךְ לְהוֹיֵת לְשִׁמָּה⁽³⁴⁾.

34) ודין שירטוט של מוזה וספר תורה, נתבאר בביה"ל להלן (ס"ח סוף ד"ה בתחלת העבוד).

[ביה"ל ד"ה וכן נוהגין]

שְׂטוּב לְשַׁרְטֹט לְהַשִּׁיטִין לְצַד הַשְּׂחָר, וְלַמְעַלָּה וְלַמַּשָּׁה וְלַהַצְדָּיִים יִשְׁרָטֵט לְצַד הַשְּׂחָר⁽³⁵⁾.

35) וטעמו, שלענין שירטוט בין השיטין, יש לחוש לדעת רבינו שמחה (הובא בב"י) שפוסל, כיון שאין שירטוט זה נצרך מדינא, ולפוכך יש לעשותו מצד חוץ [ויראה השירטוט מבפנים]. מה שאין כן בשירטוט שמלמעלה ולמטה ומן הצדדים, שנצרך מן הדין, ואינו פוסל, ולכן יכול לעשותו מצד פנים.

[ביה"ל ד"ה ולא על הגויל]

גְּוִיל הוּא הַעוֹר⁽³⁶⁾.

36) מבוא לסעיף ז. ישנם שלשה סוגי עורות שמשמשים לכתובת סת"ם: גויל, קלף, ודוכסוטוס. עור שעובדוהו בשלמותו ולא חילקוהו לשנים, נקרא גויל. ואילו עור שחילקוהו בעביו לשנים, חלקו החיצון שבצד השיער נקרא קלף, וחלקו הפנימי שבצד הברש נקרא דוכסוטוס.

ושינוי בברייתא (שבת עט, ב), שהלכה למשה מסיני היא, שתפילין נכתבות על הקלף בצדו הפנימי שכנגד הברש, ומוזה נכתבת על

דוכסוטוס בצד החיצון שלצד השערות, וספר תורה נכתב על הגויל במקום השערות. ותפילין שנכתבו על דוכסוטוס, או על הגויל, או על הקלף במקום השיער, פסולות.

בזמננו, אין נוהגים לחלק את העור לשנים וכמו שכתבו התוס' שם (ד"ה קלף), אלא מגררים הרבה מחלקו הפנימי שמצד הברש עד שלא נשאר אלא הקלף לבד בלא הדוכסוטוס, ומצד השיער מגררים את קליפתו העליונה, כפי מה שצריך כדי לתקנו ולהחליקו, וזהו קלף הכשר לכתוב עליו תפילין. וכתב הנשמת אדם (כלל יד, הובא בביה"ל ד"ה לתקנו) שיש להיזהר שלא לגרור הרבה מצד השיער, כדי שישאר מקליפת העור העליונה שהיא הקלף, ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ג, הובא בביה"ל שם) כתב שאין צריך להיזהר בזה, שכל שנקלף מהעור החלק הנוגע בברש, נחשב קלף, ואפילו אם קילף גם מצד השיער.

[ביה"ל ד"ה לתקנו]

וּבְחֻמְסֵי סוֹפֵר אֲרַחֲתִיּוֹת תְּשׁוּבָה ג' מִשְׁמַע שֶׁמִּקְלָה בְּנֵה⁽³⁷⁾.

37) ונחלקו בגדר קלף ודוכסוטוס, שלדעת הנשמת אדם רק הקליפה העליונה בלבד חשובה קלף, אלא שמ"מ השכבה העבה הרבוקה אליו נטפלת אליו ונכללת אף היא בשם קלף וכשרה לכתוב עליה, אך אם הסיר את הקליפה העליונה בטל ממנה שם קלף, ולכן צריך להיזהר שלא יגרור יותר מדאי. ולדעת החתם סופר שכבת הקלף עבה היא, וכולה נקראת קלף, ולכן כל שגרר את שכבת הדוכסוטוס, לא איכפת לנו אם גירר מן הקלף יותר מכפי שצריך כדי לתקנו ולהחליקו.

ולמעשה, לענין הסרת הקליפה החיצונה מצד השיער הנקראת ליצה [כדי שלא יהיה הקלף קשה כל כך ויגרור לסדקים באותיות], כתב בשו"ת שבט הלוי (חי"י סי' קעה) שאם היא קליפה דקה יש לצדד שמוטר להסירה, שאף שהגדולי הקדש (י"ד סי' רעא ס"ק יא) נקט כנשמת אדם, מ"מ דבריו החוקים, ובמאירי ובחסד לאברהם מבואר כחתם סופר שהקלף עבה ואינו רק שכבה דקה. אכן אם עוביה קרוב לחצי מעובי הקלף, יש לעיין אם להכשיר לכתחילה.

[משנ"ב ס"ק כג]

דְּסוֹפֵר שֶׁהוֹצִיָּא הַעוֹרוֹת לְאַחַר ד' יָמִים וְעָדִין לֹא עָבַר שְׁעוֹרֹת מְעֻלְיָהֶן, נִרְאֶה דְּבִיעֵבַד אֵין קְפִידָא⁽³⁸⁾.

38) ובזמננו, אף על פי שניתן לעבד את העורות עם חומרים כימיים, כתב בשו"ת מנחת יצחק (חי"ט סי' ב), שמ"מ אין לשנות מסדר העיבוד בסידי הנהוג מכמה דורות.

[משנ"ב ס"ק כד]

וּבִדְבִיעֵבַד דִּיּוּ בְּמִתְשַׁבְּהָ⁽³⁹⁾.

39) ואף שלענין כתיבה כתב להלן (ס"ק צה) שצריך שיאמר בפיו שכותב לשמה, ואין די במחשבה אף בדיעבד [כן הקשה הרעק"א שם בגליון על לשון השו"ע, וראה משנ"ב לעיל סי' יא ס"ק ד], תירץ השו"ע הרב (ס"א) שסומכים על דעת הסוברים שאין צריך לעבד קלף לשמה, בצירוף דעת ספר התרומה (הובא ברא"ש הל' ספר תורה סי' ג, שהוא מקור הדין שיש לומר בפיו שמעבד לשמה), שהסתפק לומר שדי במחשבה לבד [וכן צירף בביה"ל (ד"ה וצריך) את דעת הסוברים שאין צריך עיבוד לשמה, וראה ביה"ל לעיל סי' יד ס"ב ד"ה בלא כוונה].

[משנ"ב ס"ק כה]

דְּכָל הַעוֹשֶׂה עַל דַּעַת רְאוּשָׁה הוּא עוֹשֶׂה⁽⁴⁰⁾.

40) ואם המשיך אדם אחר את המלאכה, מבואר בביה"ל לעיל (סי' המשך בעמוד הבא